

Frem fra Gjemselen

GEORG SIMMEL

av Pål Mykkeltveit

Georg Simmel (1858-1918) betraktes i dag først og fremst som en av sosiologiens pionerer og anerkjennes spesielt for sine essay om forskjellige former for menneskelig samhandling i det moderne. Dette er imidlertid ikke helt i samsvar med hans egne intensjoner siden han selv ønsket å bli husket som filosof og anså sitt sosiologiske verk som fullendt rundt år 1900, altså før han førte mes-teparten av sitt forfatterskap i pennen.¹ Simmel, som ble født midt i Berlin, et steinkast fra det som senere skulle bli Checkpoint Charlie, var på mange måter den første storbyintellektuelle. I tillegg til de empiriske essayene skrev han bindsterkt om kunst, litteratur og tradisjonelle åndvitenskapelige temaer, og han pleide kontakt med en rekke store filosofer og kunstnere i sin samtid, deriblant Henrik Ibsen, som han sannsynligvis må ha truffet flere ganger.² Det mest kjente essayet «Storbyen og åndslivet» vitner i likhet med tekster som «Koketteriet» og «Motens filosofi» om at han ønsket å være fullt på høyde med utviklingen i samfunnet generelt og ikke bare med den innenfor universitetets murer. Der ble Simmel heller aldri helt akseptert, til dels på grunn av antisemittisme, og han fikk ikke noe professorat før han flyttet på seg til Strasbourg rett før første verdenskrig. Slik lå det til rette for et ambivalent forhold til den filosofiske tradisjonen.

Under tvil kan man godkjenne merkelappen nykantianer for Simmel.³ Denne retningen er imidlertid noe han kan kategoriseres innenfor, først i og med den andre fasen i forfatterskapet hans. Etter at Simmel hadde latt seg innskrive ved det daværende universitetet i Berlin ble han først og fremst begeistret for de forskjellige anstøtene til en darwinistisk basert samfunnsteori som preget det tyske åndslivet i andre halvdel av attenhundretallet. Som en viderebygning i forhold til Herbert Spencer og hans prøyssiske ekvivalent, Moritz Lazarus, ville Simmel utforme en storstilt darwinistisk samfunnsontologi, samtidig

som han ikke skydde unna for mer konkrete, og særdeles spissfindige, empiriske studier. Hans første publiserte tekst lyder navnet «Fragen über das Jodeln». Teorien som undersøkes her er hvorvidt jodling er en overlevering fra tidligere tiders mer animalske lokkerop, som hører hjemme tidligere enn språket i den menneskelige evolusjonshistorien. Senere kom det knapt leselige tobindsverket *Innføring i moralfilosofien*. Her ville Simmel ta tidligere tiders filosofiske spørsmål, det være seg de etiske eller erkjennelsesteoretiske, og redusere dem til spørsmål om evolusjonistisk utvelgelse og strid. I løpet av de tidlige 1890-årene skulle Simmel dog komme til å ta avstand fra disse tankene. I et brev til Edmund Husserl fra 1908 skriver han at han helst ikke ville ha etterkommet Husserls ønske om å få *Innføring i moralfilosofien* tilsendt, den er nemlig ikke verdt tiden det tar å lese den.

Etter at han hadde lagt den darwinistiske «folkepsykologien» bak seg, begynte Simmel å beskjeftige seg med Kant i mer oppriktig øyemed enn han hadde gjort før. Den viktigste utgivelsen herfra er *Kant* fra 1904. Filosofen Heinrich Adolf mener at denne boka viser hvor inneforstått Simmel var blitt med nykantianistisk tanke-gods, ettersom man ikke kan lese ut av den hvorvidt han i det hele tatt skiller mellom Kants egne ideer og hvordan disse ble fortolket av Hermann Cohen, frontfiguren for den grenen av nykantianisme som hadde tilholdsted ved universitetet i Marburg. Kjennetegnet ved denne retningen var at man ville forene Kants filosofi med den matematiske naturvitenskapen, for på denne måten å overvinne den diskursive kløften mellom de nye empiriske vitenskapene og fordums idealisme.

Herfra henter Simmel fremfor alt måten å forene transcendentale kriterier og empiri som var kjenneteg-nende for nykantianerne, samt gyldighetstenkningen deres. Her ble Kant omfortolket i forhold til f.eks. den

fremstillingen Hegel gjør av ham i sin filosofiske encyklopedi. Den menneskelige forstanden blir ikke stilt overfor et mystisk an-sich-materiale, hvorpå den setter form i overensstemmelse med sine innebygde kvaliteter på samme måte som et vaffeljern former deigen (slik Fichte formulerte det). Vi er allerede i direkte kontakt med virkeligheten, det gjelder bare å finne ut hvordan vi bearbeider disse allerede gitte inntrykkene. Her kommer gyldighetstenkningen inn. Det gjelder å fremvise hvordan vi innordner den empiriske virkeligheten etter forstandens kriterier for riktig og galt.

I likhet med andre som arbeidet innenfor et nykantiansk rammeverk forsøkte Simmel også å applisere det på humanistiske disipliner og på samfunnsvitenskapen. Han løftet gyldighetstenkningen opp på et sosiologisk nivå. Dette ble grunnlaget for formsosiologien hans, hvor det alltid er snakk om en form for menneskelig samkvem som foregår innenfor, og blir styrt av en samfunnsmessig ramme. Simmel var opptatt av hvordan forskjellige veiledende forestillinger leder oss frem i hverdagen, som deltakere i et samfunn. Dette får ham til å utvikle sitt delvis særegne apriori-konsept, hvor ideell form alltid svever over den empiriske utfoldelsen, ikke helt ulikt en platonsk tankegang.

Til grunn for Simmels empiriske studier ligger det imidlertid også en dialektisk form for tenkning. Hegel var egentlig gått av moten på Simmels tid, men i visse sammenhenger kan det virke som han drar veksel på hegelske innsikter. I allfall var han ikke fremmed for dialektisk tenkning. Det store verket *Pengenes filosofi* åpner med et kapittel om de teoretiske forutsetningene som må ligge til grunn for en slik studie. Her er han blant annet opptatt av menneskets grunnleggende forhold til sine omgivelser, og hvordan det ved bruk av flere former for mediering mellom seg selv og verden, får en mer fremmedgjort stilling enn i førmoderne samfunn; et tema som skulle øke i popularitet utover på 1900-tallet. For Simmel blir det viktige å finne ut hvordan det opprinnelige forholdet mellom subjekt og objekt er konstituert. Han konkluderer med at ethvert subjekt og ethvert objekt til enhver tid konstituerer hverandre og at den transcendentale formen, som innebor dette delvis kantianske rammeverket, medierer mellom dem. Dette utvikles til en relasjonalisme, hvor mening skapes gjennom den medierte gjensidigheten som oppstår mellom et subjekt og et objekt. Simmel kalte dette «vekselvirkning». Det mest nyskapende er hvordan dette blir tenkt på et samfunnsmessig nivå. Som samfunnsborgere står vi alltid i

et mediert forhold til våre omgivelser, gjennom det han kalte den objektive kulturen, altså de mangfoldige integrasjonsmekanismene kulturen stiller oss overfor.

Simmel blir i det hele tatt svært opptatt av samfunnsmessige former og praksiser. Han setter de forskjellige formene samfunnslivet foregår innenfor likt med transcendentale prinsipper. Simmel tenker i analogi til den nykantianske erkjennelsesteorien, og lager en teori om samfunnsmessige kategorier. For eksempel dreier det seg i «Motens filosofi» om hvordan moten er et resultat av to motstridende behov hos mennesket. For det første har man en trang til å skille seg ut, for det andre er man i et hvert samfunn nødt til å bli integrert i større eller mindre grad. Moten er dermed i seg selv ikke annet enn et regulerende prinsipp som styrer disse to driftene, en sosiologisk form som forener de motsatte bevegelsene som den representerer. Simmel tenkte alltid i slike dikotomier, hvor to motstrebende krefter ble forent gjennom en tredje forestilling. Disse formene blir altså de transcendentale rammene samfunnet og historien kan spille seg ut innenfor. På samme måte som anskuelse av naturen foregår i henhold til forstandskategoriene.

Det filosofiske problemet blir hvilken status disse transcendentale kategoriene skal ha. I seg selv er mote ingenting, det er bare en forestilling som veileder deltakelsen i samfunnet. Selv om den kan sies å være til stede i alle noenlunde dynamiske samfunn, kan den ikke studeres utenfor sine til enhver tid gitte fremtoninger. Mye av det samme kan sies om pengene, som Simmel vier sin grundigste filosofiske studie. De har også en mer eller mindre permanent fysisk representasjon, men blir likevel helt og holdent gitt mening gjennom relasjonene de medierer. Når de i seg selv strengt tatt ikke har fysisk eksistens blir de metafysiske. Kvasi-metafysiske forestillinger er en betegnelse som har blitt brukt på dem. Her skiller Simmel seg fra resten av nykantianismen ved at han ikke greier å legitimere prinsippene i noe annet enn empirien. Biografisk sett var nok fortiden med den darwinistiske filosofien en årsak til dette. Simmel hadde begynt karrieren med å gjøre evolusjonsteorien til et ufeilbarlig sisteprikk, også i filosofien. Etter at han senere skjønnte at dette bar galt av sted, ved at dette metafysiske utgangspunktet ville undergrave sannhetsgehalten i enhver teori, også den som ga det metafysiske utgangspunktet, forble han svært skeptisk overfor alle slags ikke-bestridbare filosofiske prinsipper. Det eneste han kunne slutte seg til ro med var «relasjonalismen», hvor mening til enhver tid blir bestemt av den konkrete relasjonen man befinner seg

i. Når Simmel senere tar Bergsons filosofi innover seg, mener han å være den mest radikale blant de to, siden han ikke godkjenner det metafysiske intuisjonsbegrepet til Bergson.

Dermed står vi overfor en komplett immanent filosofi. Simmel greide ikke å slå seg til ro med transcendentale prinsipper av den kantianske sorten og skrev derfor heller aldri noen sosiologisk metodologi, slik de andre av sosiologiens pionerer gjorde det. At Simmel var forholdsvis radikal er derimot neppe grunnen til at han forble relativt lite lest i mellomkrigstiden og senere. Hos Simmel finner man en språkføring som raskt skulle bli oppfattet som umoderne. Han befant seg før den lingvistiske vendingen i filosofien og på tross av flere forsøk lar det seg vanskelig begrunne at han opphøyet estetikken til et

bedre filosofisk perspektiv enn andre. Simmel ble mislikt eller neglisjert innenfor de filosofiske retningene som ble moderne i mellomkrigstiden og fremover. Adorno hadde f.eks. ikke stort mer enn forakt til overs for ham, til tross for at *Opplysningens dialektikk* knapt kan sies å være annet enn fotnoter til *Pengenes filosofi*. På mange måter delte han skjebne med Ibsen, som også raskt ble oppfattet som gammeldags av senere generasjoner modernister. Av de som fra åttitallet og senere forsøkte å reaktualisere Simmel, blir han gjerne omtalt som en forløper for senere utviklinger. I langt større grad var han imidlertid en kulminasjon av de forskjellige strømningene kontinentalfilosofien befant seg i frem til første verdenskrig. Og blant de første som greide å fjerne de siste restene av idealisme fra den.

NOTER

- 1 Mamuttverket *Soziologie* kom riktignok først ut i 1908, men inneholder stort sett bearbejdelser av tekster som stammet fra før århundreskiftet.
- 2 Eksempel: I sin nekrolog over Auguste Rodin referer Simmel til en samtale han skal ha hatt med Ibsen.
- 3 I Überwegs filosofileksikon fra 1956 tildeles han en egen undergren innenfor nykanianismen, helt for seg selv.

VIL DU SKRIVE FOR FILOSOFISK SUPPLEMENT?

Filosofisk supplement er et studentdrevet tidsskrift tilknyttet Program for Filosofi ved UiO. Vi trenger stadig nye tekster, både hva gjelder artikler, anmeldelser og intervjuer. Har du en filosofisk tanke å formidle? Eller en nyere filosofibok å reflektere rundt? Kan du få en spennende filosof eller tenker i tale i et intervju?

Ta kontakt på e-post: filosofisk-supplement@ifikk.uio.no

Mer info og retningslinjer finner du også på vår hjemmeside <http://foreninger.uio.no/filosofisk-supplement/>